

Тема 10

Сучасні засади діяльності комерційних банків

Лекція 1

- 1. Сутність та класифікація комерційних банків**
- 2. Організаційна та функціональна структура комерційних банків**
- 3. Структурні підрозділи комерційних банків**

Лекція 2

- 1. Банківські ресурси та особливості їх формування**
- 2. Активні операції комерційних банків**
- 3. Комісійно-посередницькі операції комерційних банків**
- 4. Особливості регулювання банківської діяльності**

1. Сутність та класифікація комерційних банків

Слово «банк» походить

- від італійського слова «banca», що в перекладі означає «лавка», тобто місце, де обмінювалися гроші.
- у французькій мові слово банк має спільне коріння із словом «banque», тобто «скриня», місце, де щось зберігають.

Зародження діяльності банкірів

- **XII ст. - Італія - поява перших банкірів**
пояснюється тим, що ця територія знаходилася на перехресті торговельних шляхів. Найдавнішим банком у сучасному розумінні вважають заснований у 1157 році Венеційський банк.
- **XIII ст. - банківська справа поширилася на Північну Європу.**

Становлення банків (середні віки)

- На початку XV ст. виникли банки в Генуї та Барселоні.**
 - XVI ст. з'явилися перші банкірські доми (Медичі в Італії).**
 - Купецькі гільдії Амстердаму, Венеції, Генуї, Мілану створили спеціалізовані банки — «жиро-банки», які здійснювали безготівкові операції між купцями.**
- У середні віки банки виконували три функції: міняли гроші, приймали вклади на збереження та здійснювали розрахунки між своїми клієнтами.**

Становлення банків в Україні

- 1781 р. — Російський Асигнаційний Банк відкрив свої контори на території України.
- 1839 р. — в Києві відкривається контора державного комерційного банку.
- 1864 р.— створений Херсонський земський банк, що діяв на підставі принципу взаємного кредитування під заставу земельної власності,
- 1871 р. — Харківський земельний банк, що видавав кредити під заставу землі.

Після Жовтневої революції

- банківська справа була оголошена державною монополією
- в 1921 р. в Харкові була створена Всеукраїнська контора Державного банку України.
- у період НЕПу з'являються і недержавні банки, які в результаті реформи 1930—1932 рр. були ліквідовані.
- Єдиним розрахунковим центром став Державний банк СРСР. Крім того, існували також Промбанк, Сільгоспбанк, Торгбанк, Цекомбанк та Зовнішторгбанк.
- У 1987 р. було проведено банківську реформу в результаті якої утворилося 6 банків: Держбанк СРСР, Агропромбанк, Промбудбанк, Житлосоцбанк, Ощадний банк СРСР, Зовнішньоекономічний банк СРСР, які виступали одночасно як органи управління та господарюючі суб'єкти.

Перша банківська директива ЄЕС

- Директива №77/780 від 12 грудня 1977 року «Про координацію законів, правил і адміністративних положень, що регулюють організацію і ведення бізнесу кредитних організацій»,
- Стаття 1 Директиви визначає кредитну організацію як «підприємство, чий бізнес полягає в отриманні депозитів або інших належних поверненню грошових коштів від невизначеного кола осіб, та в наданні кредитів за свій рахунок».
- Основною метою першої Директиви стало встановлення подібної системи контролю та ліцензування кредитної діяльності в країнах-учасницях ЄЕС.

Друга банківська директива ЄЕС

- **прийнята 15 грудня 1989 р., мала своїм покликанням скасувати недоліки попереднього документа і містила три основні принципи, що виражають сучасні сутнісні елементи європейського банківського законодавства:**
- **єдина банківська ліцензія, заснована на принципі взаємного визнання;**
- **принцип контролю органів банківського нагляду держави походження;**
- **принцип формулювання мінімальних стандартів пруденційного регулювання.**

Базельський комітет з питань банківського нагляду

- Створений в 1974р.
- 14 країн

Етапи

- **Базель 1 -1988р.**
- **Базель 2 -2004р.**
- **Базель 3 – 2010 р.**

Принципи Базельського комітету з питань банківського нагляду

- **1 - попередні умови ефективного банківського нагляду**
- **2-5 - ліцензування банківської діяльності та погодження змін у характері власності та характері участі банку в капіталі інших організацій**
- **6-15 - ризики банківської діяльності та пруденційні норми**
- **16-20 - методи поточного банківського нагляду**
- **21 - вимоги щодо надання банками інформації**
- **22 - можливості органів банківського нагляду щодо застосування заходів наглядового реагування**
- **23-25 - організація нагляду за банками, які займаються міжнародним бізнесом**

Базель 3

- нові стандарти, що посилюють вимоги до капіталу банків з метою запобігання міжнародній кредитній кризі, (вересень 2010 р.)
- На 100% відповідати третьому "Базелю" потрібно буде тільки наприкінці 2018 р.
- Для виконання майбутніх вимог до глобального фінансового сектору за рівнем стійкості Basel III найбільшим фінансовим організаціям планети буде потрібно більше півтрильйона доларів.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

**підприємства особливого типу, які
організують та здійснюють рух
позичкового капіталу для
забезпечення отримання прибутку
власниками банку**

Відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність» банк

це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії НБУ здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення цих коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Стаття 334 Господарського кодексу України визначає банки як

фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб.

Призначення комерційних банків

- постачають народне господарство додатковими ресурсами**
- сприяють нагромадженню капіталу**
- створюють механізм розподілу і перерозподілу капіталу**
- сприяють прогресивному відтворенню структури народного господарства**

Комерційним банкам забороняється діяльність у сфері :

- матеріального виробництва**
- торгівлі**
- страхування**

Базові функції комерційних банків

- мобілізація тимчасово вільних коштів**
- кредитування підприємств, держави і населення**
- здійснення розрахунків і платежів у господарстві**
- випуск кредитних грошей**

Небазові функції комерційних банків

- операції з купівлі і продажу іноземної валюти
- фінансування зовнішньої торгівлі
- довірчі операції
- консультаційні послуги
- лізингові та факторингові операції
- збереження фінансових і матеріальних цінностей
- гарантійні операції
- операції з цінними паперами

Комерційні банки функціонують згідно з певними принципами

- ***Комерційний розрахунок:***
- ***Автономія***
- ***Самоуправління.***
- ***Спекулятивний інтерес.***
- ***Максимізація використання ресурсів***
Принцип клієнтської орієнтації

Класифікація комерційних банків

За формою власності

- державні,
- акціонерні,
- кооперативні,
- приватні
- змішані;

За організаційно-правовою формою

- **недержавні акціонерні банки;**
- **державні акціонерні банки;**
- **кооперативні банки.**

За походженням капіталу

- **акціонері товариства відкритого і закритого типів,**
- **товариства з обмеженою відповідальністю (пайові) або кооперативні;**

За територіальною ознакою

- міжнародні,
- загальнонаціональні,
- регіональні,
- міжрегіональні

За національною належністю

- **національні**
- **іноземні**

За походженням капіталу

- **з вітчизняним капіталом;**
- **за участю іноземного капіталу;**
- **зі 100-процентним іноземним капіталом.**

За видами операцій

Універсальні

здійснюють всі або
майже всі види
банківських операцій

Спеціалізовані

здійснюють лише
окремі основні види
банківських
операцій,
обслуговуючи
обмежене коло
клієнтів

В Україні банк набуває статусу спеціалізованого, якщо понад 50 відсотків його активів є активами одного типу:

- для інвестиційного банку —** емісія та розміщення цінних паперів, що здійснюються за рахунок грошових коштів приватних інвесторів;
- для іпотечного банку —** активи, розміщені під заставу землі чи нерухомого майна;
- для розрахункового (клірингового) банку —** активи, що розміщуються на клірингових рахунках.

Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку в разі, якщо понад 50 відсотків його пасивів є вкладками фізичних осіб.

За спеціалізацією

- **ощадні,**
- **інвестиційні,**
- **іпотечні,**
- **розрахункові (клірингові).**

За обсягами активів

- група I: активи більше 21000 млн. грн.;
- група II: активи більше 6000 млн. грн.;
- група III: активи більше 3000 млн. грн.;
- група IV: активи менше 3000 млн. грн.

За порядком створення

- перепрофільовані**
- новостворені;**

За характером відносин

- банки-гаранти,
- банки кореспонденти,
- уповноважені;

За структурою

- багатопрофільні
- безфіліальні

2. Організаційна та функціональна структура комерційних банків

Організаційна структура комерційного банку

- структура управління банку**
- структура функціональних підрозділів і служб банку**

Найвищим органом управління банку є

**збори його акціонерів (учасників), які
скликаються щороку (не пізніше ніж
через місяць після складання балансу за
звітний рік)**

Повноваження зборів акціонерів

- ухвалюють рішення про заснування, реорганізацію чи припинення діяльності банку;**
- затверджують акти й документи ділової політики банку**
- затверджують статут банку**
- розглядають і затверджують звіт про роботу банку**
- розглядають і затверджують результати діяльності банку й ухвалюють рішення щодо використання прибутку чи покриття збитків**
- ухвалюють рішення щодо формування фондів банку**
- обирають членів виконавчих і контрольних органів, а також голову правління (директора) банку.**

**Для здійснення нагляду й контролю за
роботою правління та ревізійного
комітету банку обирають**

**спостережну раду банку (на п'ять
років)**

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА БАНКУ

- **система передачі розпоряджень від вищих інстанцій до нижчестоящих**
- **система розподілу повноважень між інстанціями.**

Модель	Характеристика
Механістична	<ul style="list-style-type: none"> •є традиційною і найбільш поширеною в реальній практиці; •в її основі лежать досить жорсткі принципи, які були сформульовані Максом Вебером на початку ХХ ст.
Органічна	<ul style="list-style-type: none"> •є спрямована на максимальну відповідність завданням управлінським банком в умовах мінливого зовнішнього середовища.
Змішана	<ul style="list-style-type: none"> •поєднує в собі окремі риси різних класів і типів організаційних структур

Моделі організаційних структур комерційних банків

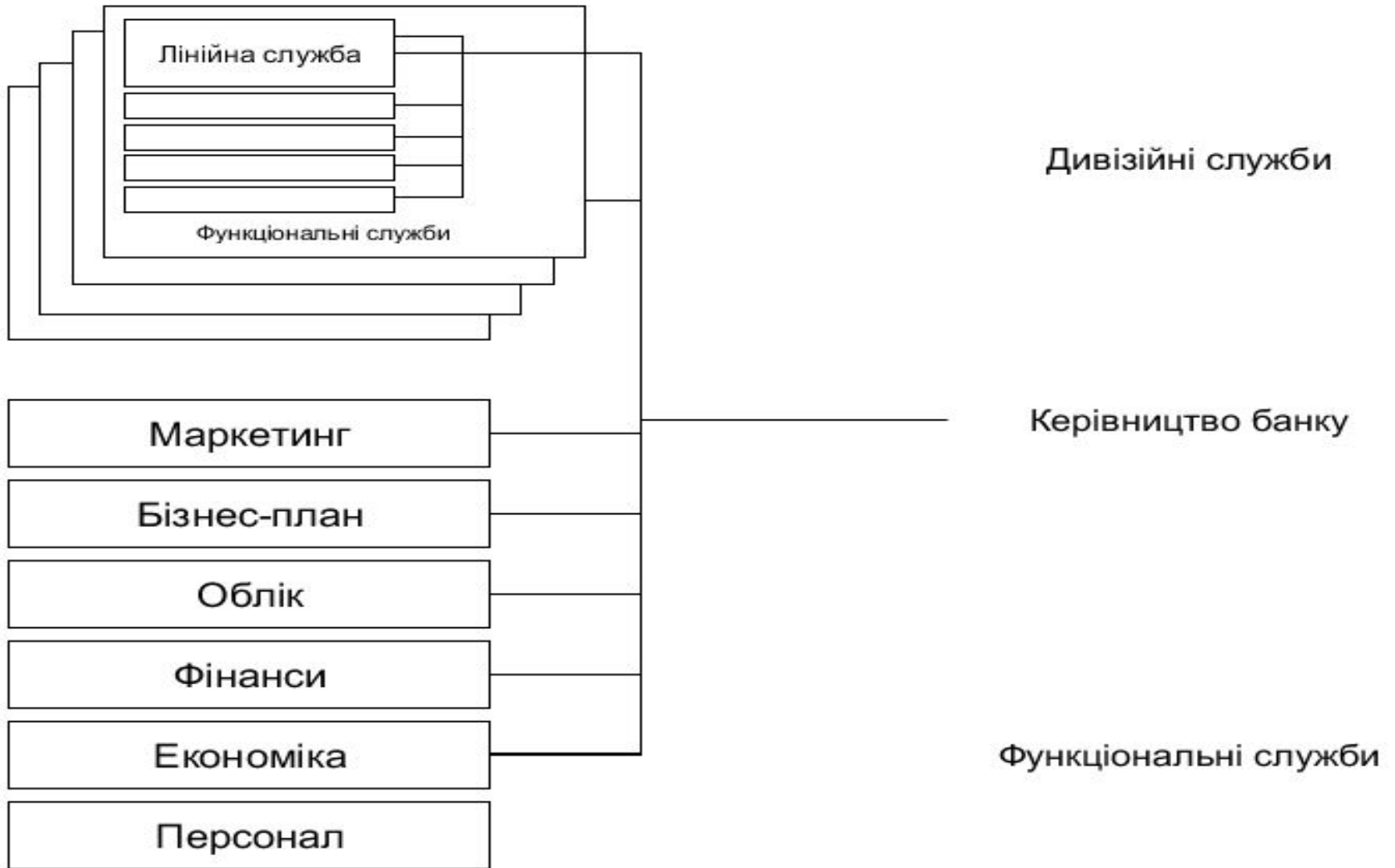
.Лінійно-функціональна організаційна структура банку

Типи відділів банку

- виконують **лінійні функції** - безпосередньо зайняті виконанням операційної роботи, наприклад, прийняттям вкладів, наданням кредитів, купівлею цінних паперів тощо.
- виконують **штабні функції** - займаються обслуговуванням лінійних відділів, надають їм допомогу для підвищення ефективності їх діяльності.

Традиційна функціональна структура банку

- будується на основі поопераційного поділу підрозділів.**
- Відмінними рисами такої структури є жорстке розділення обов'язків.**

Дивізійна модель побудови організаційної структури банку

Рівні управління у дивізійній моделі

- **операційний рівень** (більш низький), який у свою чергу ділиться на FRONT і BACK офіси. FRONT офіс здійснює тільки обслуговування клієнтів, а BACK офіс весь необхідний для цього обслуговування спектр операцій.
- **рівень загального управління і розвитку** (вищий) - HEAD офіс (головний офіс). Завданням HEAD офісу є загальне управління, розвиток, аналіз, маркетинг і управління фінансами.

2. Банківські ресурси та особливості їх формування

- банківські об'єднання.
- Банки мають право створювати банківські об'єднання таких типів: банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група. Банки можуть бути учасниками промислово-фінансових груп з дотриманням вимог антимонопольного законодавства України.
- Банківське об'єднання створюється за попередньою згодою Національного банку України та підлягає державній реєстрації шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків.
- Банк може бути учасником лише одного банківського об'єднання. Учасники банківського об'єднання перед своєю власною назвою вказують назву банківського об'єднання. Закон закріплює право банків на вихід з банківського об'єднання із збереженням взаємних зобов'язань та дотриманням умов укладених договорів з іншими суб'єктами господарювання.
- Банківська корпорація — це юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки, що створюються з метою концентрації капіталів банків — учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їхньою діяльністю.
- Банківська холдингова група — це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно материнський банк та дочірні банки. Материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше ніж 50 відсотків акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками.
- Фінансова холдингова група — це фінансова установа, що складається переважно або виключно з установ, які надають фінансові послуги, при чому серед них має бути щонайменше один банк, і материнська компанія має бути фінансовою установою. Материнській компанії має належати більше ніж 50 відсотків акціонерного (пайового) капіталу кожного з учасників фінансової холдингової групи.
- З метою захисту та представлення інтересів своїх членів, розвитку міжрегіональних та міжнародних зв'язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну та професійних інтересів, розробки рекомендацій щодо банківської діяльності банки мають право створювати неприбуткові спілки чи асоціації. Банківські спілки та асоціації не мають права займатися банківською чи підприсмницькою діяльністю і не можуть бути створені з метою отримання прибутку.

Банківські ресурси

Це сукупність коштів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для проведення активних операцій

Класифікація банківських ресурсів залежно від джерел формування

Власні

кошти акціонерів,
засновників банку
або відрахування від
поточного прибутку

Залучені

- кошти, що передані на зберігання в банк з певним режимом їх використання
- позики на грошовому ринку

Структура власного капіталу

```
graph TD; A([Структура власного капіталу]) --> B[Статутний фонд]; A --> C[Резервний фонд]; A --> D[Нерозподілений прибуток];
```

**Статутний
фонд**

**Резервний
фонд**

**Нерозподілений
прибуток**

Статутний фонд

Формується за рахунок пайових внесків власників банку (якщо це приватне підприємство), або за рахунок мобілізацій коштів від випуску й розміщення акцій (якщо це акціонерне товариство)

Резервний фонд

Утворюється за рахунок щорічних відрахувань з прибутку, розмір яких визначається загальними зборами акціонерів банку

Призначення резервного фонду

- Покриття загальних ризиків, що впливають із основної діяльності банку і щодо яких не формуються спеціальні резерви
- Для виплати дивідендів і процентів за браком поточного банківського прибутку
- Використовується для покриття тільки непередбачених витрат

**Нерозподілені
й прибуток**

Це частина прибутку, що залишається у розпорядженні банку після сплати податків, виплати дивідендів акціонерам та відрахувань до резервного фонду

**З коштів нерозподіленого прибутку
формується ряд спеціальних фондів
банку**

Розширення його матеріально-технічної бази

Матеріального стимулювання персоналу

Вирішення соціальних питань

**Власний капітал
комерційного банку
виконує три основні
функції**

Захисну

Оперативну

Регулювальну

Депозити

Кошти, передані на зберігання у фінансову установу з відповідним режимом їх використання, що регулюється банківським законодавством

Види депозитів

До запитання

Строкові

Ощадні

4.Активні операції комерційних банків

Активні операції комерційних банків

Це операції, пов'язані з розміщенням мобілізованих ресурсів з метою отримання прибутку

Основні види активів комерційних банків

Банківські кредити

Банківські інвестиції

**Касова готівка та цінності,
що прирівнюються до неї**

**Основні засоби та інші
активи**

Класифікаційні ознаки	Види банківського кредиту
Термін використання	Короткострокові (до 1 року) Середньострокові (1-3 р.) Довгострокові (> 3 років)
Забезпечення	Забезпечені (ломбарди) Незабезпечені (бланкові)
Ступінь ризику	Стандартні З підвищеним ризиком
Метод надання	Одноразові Перманентні Гарантовані
Спосіб повернення	Повернення в розстрочку Повернення одним платежем Повернення за вимогою кредитора Повернення за регресією платежів

Строк повернення	Строкові До запитання Прострочені Відстрочені
Характер визначення відсотка	З фіксованою відсотковою ставкою З плаваючою відсотковою ставкою
Спосіб сплати відсотка	Сплата відсотка в міру використання позичкових коштів (звичайний) Виплата відсотків одночасно з одержанням позичкових коштів
Кількість кредиторів	Надаються одним банком Синдиковані (консорціальні) Паралельні
Призначення	Суб'єктивного призначення Об'єктивного призначення

**Інвестиційні
операції**

```
graph TD; A([Інвестиційні операції]) --> B[Вкладання банківських ресурсів у приватні й державні цінні папери на порівняно тривалі строки з метою отримання прибутку];
```

**Вкладання банківських ресурсів у
приватні й державні цінні папери на
порівняно тривалі строки з метою
отримання прибутку**

Фондові операції

випуск та розміщення цінних паперів серед інвесторів та посередників

брокерські операції, тобто купівля-продаж цінних паперів на ринку з доручення і за рахунок клієнтів

операції “депо” — управління і зберігання цінних паперів

операції надання кредиту під заставу цінних паперів

5. Комісійно-посередницькі банківські операції

Структура комісійно- посередницьких банківських операцій

Розрахункові

Касові

Валютні

Трастові

Консультаційні

Гарантійні

**Розрахунки
ві операції**

```
graph LR; A([Розрахунки  
ві операції]) --> B[Здійснення за дорученням  
клієнтів внутрішніх та  
міжнародних безготівкових  
розрахунків];
```

**Здійснення за дорученням
клієнтів внутрішніх та
міжнародних безготівкових
розрахунків**

**Структура розрахункових
операцій в залежності від способу
організації розрахунків**

Інкасові

Акредитивні

Переказні

Інкасові операції

Комерційний банк з доручення свого клієнта і на підставі отриманих від нього грошових документів стягує кошти з боржників та зараховує їх на рахунок клієнта

Акредитивні операції

Доручення клієнта банку виплатити певну суму коштів третій особі за виконання нею умов, передбачених в акредитивній заяві клієнта. В акредитивній операції беруть участь: клієнт, що дає доручення на відкриття акредитива

Переказні операції

Клієнт дає доручення своєму банкові переказати певну суму коштів в інше місто (країну), де їх може отримати він сам або інша особа, на адресу якої здійснено переказ

Касові операції

полягають у прийманні банками від своїх клієнтів готівки і зарахуванні сум на різні види рахунків, видачі готівки на вимогу клієнтів, забезпеченні надійного збереження довірених банку коштів